

Working Paper 2004-04
Payment Systems Group

September, 2004

**Challenges to the reduction of cash usage:
Thailand's perspective**

Prepared by Sayan Parivat and Rungsun Hataiseree*

***Keywords:* cash usage, efficiency enhancement, Thailand, payments system policy**

---

* Background paper prepared for the upcoming seminar at the Bank of Thailand in December 2004. The authors are respectively Senior Director and Team Executive of Payment Systems Group, Bank of Thailand. The views expressed in this paper are those of the authors and do not necessarily represent those of the Bank of Thailand or Bank of Thailand policy. Please address all correspondences to Rungsun Hataiseree, Payment Systems Group, Bank of Thailand, 273 Samsen Rd., Pranakhon, Bangkok 10200, Thailand. Tel: +66(0) 2283-5102; Fax: +66(0) 2282-7717. E-mail: rungsunh@bot.or.th.

แนวทางลดการใช้เงินสดในขนาดและ
บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทย

สายัณห์ ปรีวัตร

ดร.รังสรรค์ หทัยเสรี

ธนาคารแห่งประเทศไทย

rungsunh@bot.or.th

นอกเหนือจากการพัฒนาปรับปรุงระบบการโอนเงินมูลค่าสูงภายใต้ระบบบาทเน็ตอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เป็นระบบที่สามารถรองรับธุรกรรมการโอนเงินและการชำระเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ยังได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาและประยุกต์ใช้สื่อการชำระเงินรูปแบบใหม่ๆ เพื่อการชำระเงินรายย่อย โดยได้มีการจัดสร้างและพัฒนาเครือข่ายในหลากหลายรูปแบบเพื่อรองรับการชำระเงินรายย่อยให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ ธปท. ได้พัฒนาระบบการโอนเงินรายย่อย SMART ซึ่งเป็นระบบ Batch processing ที่มีกำหนดการชำระเงินเป็นงวดแน่นอน รวมทั้งแนะนำและสนับสนุนการพัฒนาการโอนเงิน ORFT (Online Retail Funds Transfer) บนเครือข่ายเอทีเอ็ม เพื่อเป็นทางเลือกเพิ่มเติมสำหรับผู้ใช้ในการชำระเงินรายย่อย

รูปแบบและพฤติกรรมในการเลือกใช้สื่อการชำระเงินแต่ละประเภท

จากผลการศึกษาเชิงประจักษ์ของสายระบบการชำระเงิน ธปท. เกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมและแนวโน้มของการใช้สื่อการชำระเงินประเภทต่างๆ เพื่อการชำระเงินรายย่อยในกรณีของไทยเมื่อเทียบกับกรณีของต่างประเทศ ทั้งที่เป็นการชำระเงินโดยใช้ “เงินสด” (Cash) และที่ไม่ใช้เงินสด (Non-cash) พบว่า รูปแบบและพฤติกรรมในการเลือกใช้สื่อการชำระเงินแต่ละประเภทของผู้ใช้ของไทยยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมากนักในช่วงที่ทำการศึกษา โดยที่เงินสดยังคงเป็นสื่อการชำระเงินที่ได้รับความนิยมมากที่สุด เมื่อเทียบกับสื่อการชำระเงินอื่นๆ ทั้งในกรณีของสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์และเช็ค โดยมีมูลค่าการใช้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ช่วงปี 2539-2546 ดังที่ปรากฏในรูปที่ 1 โดยเฉพาะ

(1) “มูลค่าการเบิกถอนผ่านเครื่องเอทีเอ็ม” ที่เพิ่มขึ้นจาก 656,000 ล้านบาทในปี 2539 เป็น 2,876,000 ล้านบาทในปี 2546 หรือมีมูลค่าการเบิกถอนเพิ่มขึ้นกว่า 4 เท่าในช่วงปี 2539-2546

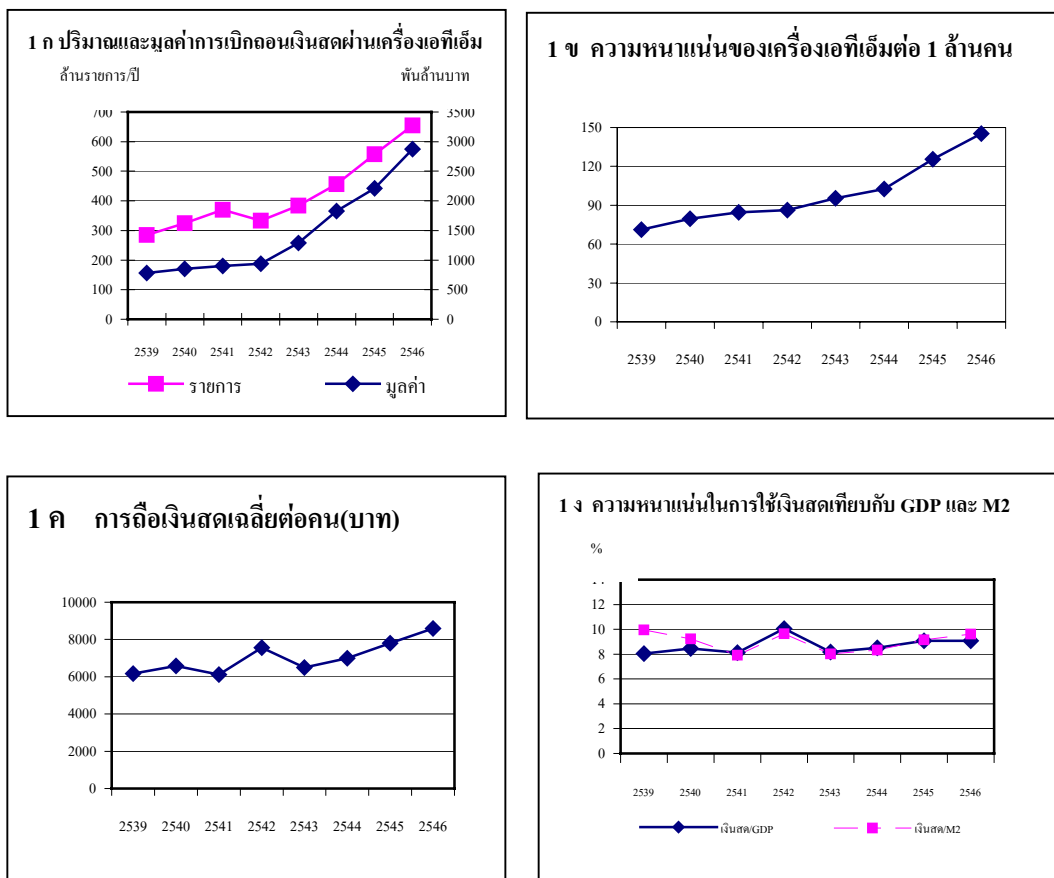
(รูปที่ 1ก.)

(2) “ความหนาแน่นของเครื่องเอทีเอ็มต่อประชากร” ที่เพิ่มขึ้นจากประมาณ 71 เครื่องต่อ

ประชากรล้านคนในปี 2539 เป็นประมาณ 145 เครื่องต่อประชากรล้านคนในปี 2546 คิดเป็นอัตราเพิ่มกว่าร้อยละ 51 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว (รูปที่ 1ข.) และ

(3) “การถือครองเงินสดต่อประชากร” ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากระดับประมาณ 6,100 บาทในปี 2539 เป็น 8,587 บาทในปี 2546 (รูปที่ 1ค.)

รูปภาพที่ 1 เครื่องชี้การใช้เงินสดที่สำคัญในประเทศไทย

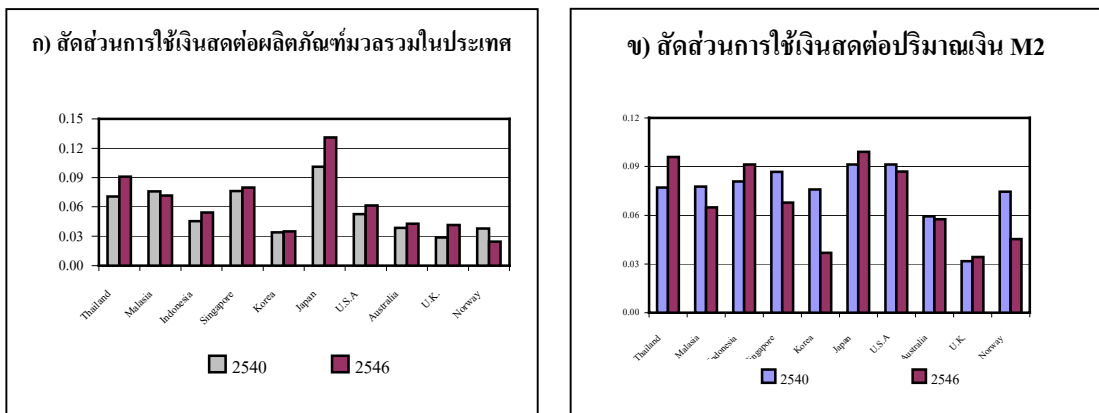

ที่มา: คำนวณจากฐานข้อมูลของสายระบบการชำระเงิน, ธปท.

นอกจากนี้ ยังพบว่าการใช้เงินสดเพื่อเป็นสื่อการชำระเงินรายย่อยในกรณีของไทยนั้นมีสัดส่วนที่สูงกว่า เมื่อเทียบกับหลายประเทศ โดยเครื่องชี้ Cash-to-GDP (ซึ่งเป็นเครื่องชี้หนึ่งทางด้าน Cash usage indicators ที่สะท้อนให้เห็นถึงระดับความเข้มข้นในการใช้เงินสดเพื่อการชำระเงิน) ในกรณีของไทยทรงตัวอยู่ในระดับค่อนข้างสูง และมีทิศทางเพิ่มขึ้น โดยมีสัดส่วนราวร้อยละ 9.1 ของ

GDP ในปี 2546 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.0 ของ GDP ในปี 2540 (รูปภาพที่ 2ก.) ซึ่งเป็นระดับที่สูงกว่าเมื่อเทียบกับหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (ยกเว้นประเทศญี่ปุ่น) ที่มีสัดส่วนราวร้อยละ 2-5 และเมื่อพิจารณาจากเครื่องชี้ Cash-to-M2 ก็ได้ผลสรุปที่คล้ายคลึงกับกรณีของเครื่องชี้ Cash-to-GDP (รูปภาพที่ 2ข.)

รูปภาพที่ 2
เปรียบเทียบการใช้เงินสดของไทยกับประเทศที่สำคัญ

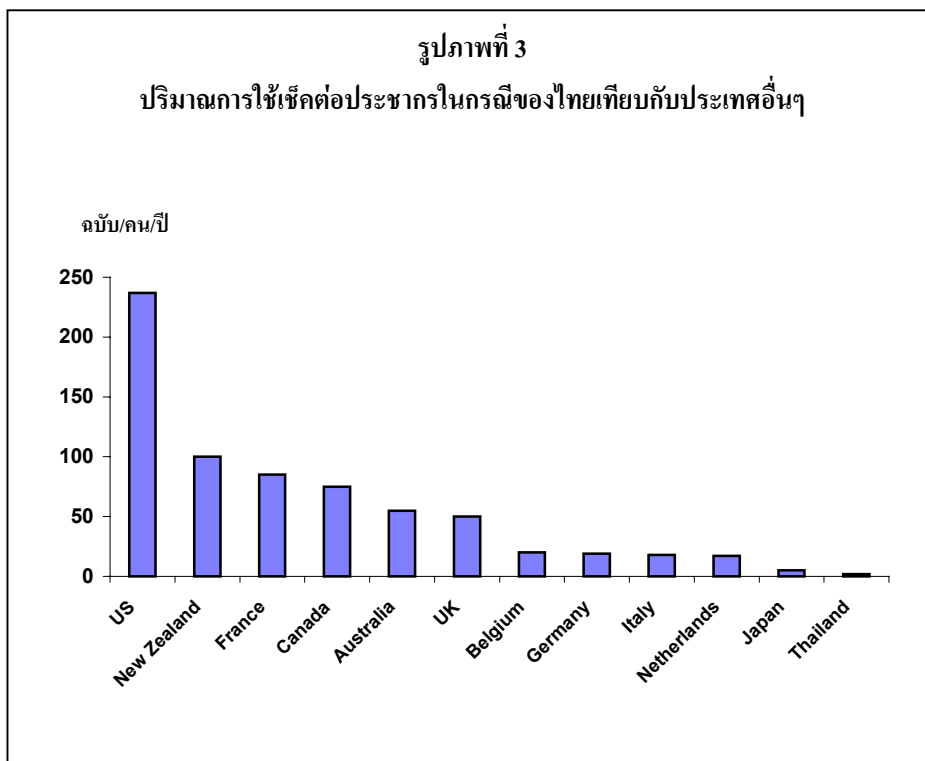

ที่มา: คำนวณจากฐานข้อมูลของสายระบบการชำระเงิน, ธปท.

ในขณะเดียวกัน เช็คเป็นสื่อการชำระเงินที่มีแนวโน้มว่าจะยังคงได้รับความนิยมจากผู้ใช้อยู่ในเกณฑ์สูงต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะในแง่ปริมาณการใช้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการนำโครงการพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพระบบการหักบัญชีเช็คมาใช้ โดยเฉพาะ “โครงการเรียกเก็บเช็ค (Bill for Collection) ข้ามเขตสำนักหักบัญชีเพื่อการชำระดุลภายใน 3 วัน” (หรือโครงการ BC-3D) ได้มีส่วนช่วยเพิ่มความน่าสนใจของการใช้เช็คเพิ่มขึ้น โดยมีส่วนทำให้การชำระดุลทางบัญชีมีความรวดเร็วเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้ต้นทุนทางด้าน Processing costs มีระดับลดลง นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับการที่ต้นทุนในการใช้เช็คกับต้นทุนในการใช้สื่อการชำระเงินประเภทอื่นอาจมีความแตกต่างกันไม่มากเพียงพอที่จะชักจูงให้ผู้ใช้หันไปเลือกใช้สื่อการชำระเงินอื่นๆ (อาทิ บัตรเครดิตและบัตรเดบิต) เมื่อเทียบกับผลประโยชน์ในเชิงบวกที่จะได้รับจากการใช้เช็ค

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากเครื่องชี้ปริมาณการใช้เช็คต่อประชากรพบว่า ประเทศไทยยังมีการใช้เช็คในสัดส่วนที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับหลายๆ ประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่ใช้เช็คเป็นสื่อการชำระเงินหลัก (Cheques-based payments system) โดยมีสัดส่วนการใช้เพียง 1.5 ฉบับต่อคนต่อปี เทียบกับ 237 และ 100 ฉบับต่อคนต่อปี ในกรณีของสหรัฐฯ และนิวซีแลนด์ ตาม

ลำดับ จากผลการสำรวจของธนาคารกลางสหรัฐฯ ในปี 2544 พบว่า ปริมาณการใช้เช็คยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยราวร้อยละ 1.2 ในช่วงปี 2522-2543 จากระดับ 32,800 ล้านฉบับในปี 2522 เป็น 42,500 ล้านฉบับในปี 2543 แม้ว่ามูลค่าการใช้เช็คมีสัดส่วนลดลงจากระดับกว่าร้อยละ 85 ของมูลค่าการใช้สื่อการชำระเงินที่มีใช้เงินสด (อาทิ เช็ค บัตรเครดิต บัตรเดบิต Automated Clearing House (ACH)) ในปี 2522 เป็นร้อยละ 60 ในปี 2543 ก็ตาม หากคิดในรูปมูลค่าแล้วเท่ากับลดลงจากระดับประมาณ 50.7 ล้านล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ ในปี 2522 เป็น 39.3 ล้านล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ ในปี 2543

ที่มา : จำนวนจากฐานข้อมูลของ Reserve Bank of Australia

สาเหตุหลักที่เงินสดเป็นสื่อการชำระเงินที่ได้รับความนิยมอย่างสูง

ผลการศึกษาได้พบปัจจัยสำคัญหลายประการที่ทำให้เงินสดเป็นสื่อการชำระเงินที่ได้รับความนิยมในกรณีของไทย ประการแรก เป็นผลพวงมาจากการที่ ระบบเอทีเอ็มของไทยได้รับการจัดวางเครือข่ายที่ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ค่อนข้างสะดวกทั้งในและนอกเวลาทำการ ทำให้การใช้เงินสดมีต้นทุนสำหรับผู้ใช้จ่าย (Private costs) ที่ค่อนข้างต่ำ ในขณะที่มีระดับของความสะดวกรวดสบายในการใช้เพื่อเป็นสื่อการชำระเงินในเกณฑ์สูง ดังสังเกตได้จากเครื่องชี้ Cash substitution ทางด้าน

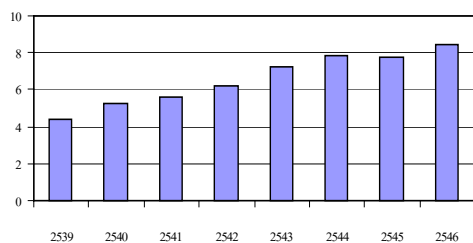
“อัตราส่วนระหว่างมูลค่าการใช้เงินสดต่อการใช้บัตรเครดิต” โดยอัตราส่วนดังกล่าวได้ปรับเปลี่ยนขึ้นอย่างต่อเนื่องจากประมาณ 4.3 เท่า ในปี 2539 เป็นประมาณ 8.5 เท่า ในปี 2546 ดังรูปภาพที่ 4ก.

ประการที่สอง เป็นผลพวงจากการที่สื่อการชำระเงินอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัตรเครดิตและบัตรเดบิต (ซึ่งเป็นสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์) ยังไม่เป็นช่องทางการชำระเงินที่มีบทบาทสำคัญ และยังไม่ได้รับความนิยมจากผู้ใช้มากนักจนมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำมาใช้ทดแทนการชำระเงินด้วยเงินสดในกรณีของไทยได้เป็นอย่างดี **ประการที่สาม** เป็นผลพวงจากการที่เงินสดยังคงเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอยู่เมื่อเทียบกับเช็ค ดังสังเกตได้จากเครื่องชี้ Cash substitution ทางด้าน “สัดส่วนของมูลค่าการใช้เงินสดต่อการใช้เช็ค” โดยที่สัดส่วนดังกล่าวได้ปรับเปลี่ยนขึ้นอย่างช้าๆ จากประมาณเกือบร้อยละ 0.4 ในปี 2539 เป็นประมาณเกือบร้อยละ 0.6 ในปี 2545-2546 ดังรูปภาพที่ 4ข.

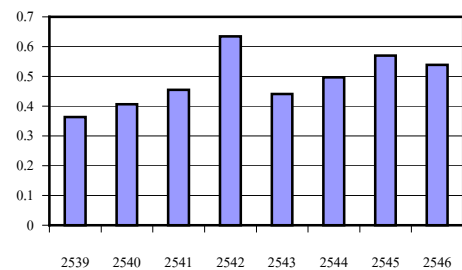
รูปภาพที่ 4

แนวโน้มการใช้เงินสดเปรียบเทียบกับการใช้บัตรเครดิต และเช็คในประเทศไทย

4 ก อัตราส่วนระหว่างมูลค่าการใช้เงินสดผ่านบัตรเอทีเอ็มต่อการใช้บัตรเครดิต (หน่วย: จำนวนเท่า)

4 ข สัดส่วนของมูลค่าการใช้เงินสดผ่านบัตรเอทีเอ็มต่อการใช้เช็ค (หน่วย: ร้อยละ)

ที่มา: คำนวณจากฐานข้อมูลของสายระบบการชำระเงิน, ธปท.

พัฒนาการการใช้สื่อการชำระเงินของไทยและนัยต่อนโยบายด้านการชำระเงิน

แม้ว่าการใช้เงินสดเป็นสื่อการชำระเงินจะมีความได้เปรียบหลายประการ ทั้งในแง่ของความสะดวกสบายในการใช้ และต้นทุนสำหรับผู้ใช้ (Private costs) ที่ค่อนข้างต่ำ ดังสะท้อนได้จากการที่มูลค่าการเบิกถอนเงินสดจากเครื่องเอทีเอ็มในกรณีของไทย มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นกว่า 4 เท่าในช่วงปี 2539-2546 แต่ในอีกด้านหนึ่งก็นับว่าเป็นสื่อการชำระเงินที่ก่อให้เกิดต้นทุนสูง โดยเฉพาะหากพิจารณาครอบคลุมถึงต้นทุนทางสังคม (Social costs) ที่คิดคำนวณ โดยครอบคลุมถึงต้นทุนของธนาคารกลางในขั้นตอนการผลิตธนบัตร (Production costs) และในกระบวนการนำธนบัตรออกใช้ (Processing costs)

จากผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าการใช้สื่อการชำระเงินใหม่ๆ มีต้นทุนในการประยุกต์ใช้จำนวนไม่น้อย แต่การใช้เงินสดได้ก่อให้เกิดต้นทุนทางสังคมสูงกว่าร้อยละ 0.75 ของ GDP (หรือประมาณ 4.5 พันล้านปอนด์สเตอร์ลิง) ในกรณีของอังกฤษ และราวร้อยละ 0.35-0.65 ของ GDP (หรือประมาณ 25-40 พันล้านฟรังก์เบลเยียม) ในกรณีของเบลเยียม ดังนั้น การผลักดันให้มีการใช้สื่อการชำระเงินใหม่ๆ ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับเงินสด เพื่อการชำระเงินรายย่อย รวมทั้งการผลักดันให้มีการเก็บค่าธรรมเนียมในการใช้เงินสด (โดยเฉพาะการเก็บค่าธรรมเนียมในการเบิกถอนเงินสด ณ เคาน์เตอร์ธนาคารพาณิชย์ เช่นในกรณีของออสเตรเลีย) เพื่อชักนำให้การใช้เงินสดมีส่วนที่ลดลง จึงเป็นแนวทางที่จะช่วยประหยัดต้นทุนการชำระเงิน (Cost savings) ให้แก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของไทยซึ่งมีสัดส่วนการใช้เงินสดเพื่อการชำระเงินอยู่ในเกณฑ์ที่สูงกว่ามากเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งมีอัตราการทดแทนระหว่างการใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์กับเงินสดในเกณฑ์ที่ต่ำกว่ามากเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว

จากประสบการณ์ของหลายประเทศพบว่า มีการทดแทนค่อนข้างสูงระหว่างการใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นบัตรเดบิตกับการใช้เงินสด โดยข้อมูลจากผลการสำรวจล่าสุดในกรณีของแคนาดาพบว่า สัดส่วนการใช้เงินสดเพื่อการชำระเงิน ณ จุดขาย ได้ลดลงจากร้อยละ 58 ในปี 2538 เป็นร้อยละ 45 ในปี 2541 ในขณะที่สัดส่วนการใช้บัตรเดบิตได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากร้อยละ 9 ในปี 2538 เป็นร้อยละ 31 ในปี 2541 สำหรับในกรณีของนอร์เวย์นั้น จากผลการสำรวจล่าสุดพบว่า การใช้บัตรเดบิตที่ทรงตัวอยู่ในเกณฑ์สูงกว่าร้อยละ 31 นั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้เงินสดทรงตัวอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำเพียงประมาณร้อยละ 2-4 เมื่อเทียบกับ GDP ซึ่งนับว่าต่ำกว่ากรณีของไทยมาก

แนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยลดการใช้เงินสดเพื่อการชำระเงิน รวมทั้งยังเป็นการลด Social costs ของการใช้เงินสดในการชำระเงินในกรณีของไทยก็คือการพิจารณาปรับเพิ่มวงเงินเพดานขั้นสูงสำหรับการโอนเงินผ่านระบบเอทีเอ็มช่องทาง ORFT (Online Retail Funds Transfer) ที่กำหนดไว้ไม่เกินรายการละ 20,000 บาทในปัจจุบัน โดยอาจเพิ่มเป็นรายการละ 50,000 บาท เป็นต้น

ในระยะต่อไป จำเป็นต้องสร้างสิ่งจูงใจให้กับผู้ใช้และผู้ให้บริการ ทั้งนี้ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสื่อการชำระเงินใหม่ๆ (Product innovation) ที่มีคุณสมบัติและความสะดวกสบายในการใช้ที่ใกล้เคียงกับการใช้เงินสด (Cash-substitution products) แนวทางหนึ่งที่สามารถทำให้มีการใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อลดปริมาณการใช้เงินสดสำหรับการชำระเงินรายย่อย

โดยที่ยังมีความสอดคล้องกับความนิยมในการใช้บัตรเอทีเอ็มสำหรับการเบิกถอนเงินสดเพื่อการชำระเงินในกรณีของไทยก็คือ การสนับสนุนและพัฒนาให้มีการใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ ในลักษณะของ “บัตรเอทีเอ็ม-บัตรเดบิต” ณ จุดขาย (at point of sale) ให้แพร่หลายมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการลด Production costs และ Processing costs ในส่วนของ ธปท. รวมทั้งช่วยลด Cash-handling costs ให้กับร้านค้าที่มีปริมาณการใช้เงินสดอยู่ในเกณฑ์สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งซูเปอร์มาร์เกต ซึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมให้กับระบบการชำระเงินรายย่อยของไทย จากการที่สามารถลดต้นทุนที่แท้จริงในการใช้ทรัพยากรเพื่อรองรับการใช้เงินสด (Real resource costs)

ผลการศึกษายังสะท้อนว่า การผลักดันให้มีการใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีสัดส่วนการใช้อยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก (เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว) ให้มีอัตราการใช้มากขึ้นในกรณีของไทยนั้น แม้ว่าอาจมีเหตุผลรองรับในเรื่องต้นทุนต่อหน่วย (Production costs) ที่ต่ำกว่า (หากมีปริมาณการใช้เพิ่มจำนวนมากขึ้น) เมื่อเทียบกับสื่อการชำระเงินรายย่อยอื่นๆ ที่เป็นกระดาษ (Paper based instruments) โดยเฉพาะเงินสดและเช็ค แต่อาจส่งผลไม่มากนักต่อการเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมของระบบการชำระเงินรายย่อยของไทย ในกรณีที่มีการคำนึงถึงข้อแตกต่างที่สำคัญหลายประการระหว่างไทยซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนากับประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะต้นทุนในการประยุกต์ใช้และการเข้าถึงสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ที่สูงกว่า เนื่องจากไทยยังมีระดับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและข้อสนเทศ รวมทั้งด้านโครงสร้างทางด้านสถาบันที่ด้อยกว่า โดยเปรียบเทียบ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ (1) ระดับความรู้และความเข้าใจของผู้ใช้ในเรื่องการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต (2) จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ และขอบข่ายการให้บริการทางด้านอินเทอร์เน็ต (3) ต้นทุนในการลงทุนและการพัฒนา ตลอดจนการบำรุงรักษา ดังสะท้อนได้จากข้อมูลผลการสำรวจของ BIS (Bank for International Settlement) ในปี 2543 ที่พบว่าจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในกรณีของไทยมีสัดส่วนน้อยกว่าร้อยละ 1 เทียบกับร้อยละ 25-40 ในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้ว ในขณะที่จำนวนผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในกรณีของไทยมีสัดส่วนน้อยกว่าร้อยละ 4 เทียบกับร้อยละ 30-60 ในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้ว

จากประสบการณ์ของหลายประเทศพบว่า การพึงพิงนโยบายด้านราคาเป็นหลัก เพื่อจูงใจให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการเลือกใช้สื่อการชำระเงินแต่ละประเภทมักไม่มีประสิทธิผลเพียงพอที่จะโน้มน้าวให้ผู้ใช้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปใช้สื่อการชำระเงินอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ หากไม่มีการประยุกต์ใช้มาตรการจูงใจทางด้านราคาควบคู่กับมาตรการเสริมอื่น ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะมาตรการที่เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อปัจจัยทางด้านความเสี่ยง ความสะดวกสบายและความเคยชินของผู้ใช้ ดังเห็นได้ว่าเช็ค

ยังคงเป็นสื่อการชำระเงินที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจากผู้ใช้ในหลายประเทศ รวมทั้งในกรณีของไทย แม้ว่าต้นทุนการใช้เช็คตรงตัวอยู่ในระดับที่สูงกว่าสื่อการชำระเงินที่เป็นคู่แข่ง โดยเฉพาะสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยในกรณีของสหรัฐอเมริกาพบว่า การใช้สื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะของ Automated Clearing House (ACH) นั้น มีต้นทุนต่ำกว่าการใช้เช็คประมาณร้อยละ 40-55 โดยมีต้นทุนที่คิดครอบคลุมต้นทุนด้าน Social costs รายการละประมาณ 1.31 ดอลลาร์สหรัฐฯ เทียบกับ 2.93 ดอลลาร์สหรัฐฯ ในกรณีของการใช้เช็ค

จากประสบการณ์ของหลายประเทศพบว่า แนวทางหนึ่งที่จะผลักดันให้ระบบการชำระเงินรายย่อยมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลักดันให้ระบบการกำหนดค่าธรรมเนียม (Fee setting) สำหรับสื่อการชำระเงินรายย่อยแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดมากขึ้นกับต้นทุนการให้บริการสื่อการชำระเงินรายย่อยแต่ละประเภท ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถตัดสินใจเลือกใช้ได้อย่างสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น การมีกรอบที่ชัดเจนเพื่อให้การกำหนดราคาค่าธรรมเนียมสำหรับสื่อการชำระเงินรายย่อยแต่ละประเภท (โดยเฉพาะสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เอกชนให้บริการทั้งในกรณีของบัตรเครดิตและบัตรเดบิต) มีความโปร่งใสและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องผลักดันให้ระบบการกำหนดค่าธรรมเนียมสำหรับสื่อการชำระเงินรายย่อยแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดมากขึ้นกับต้นทุนการให้บริการสื่อการชำระเงินรายย่อยแต่ละประเภท โดยเฉพาะต้นทุนที่คิดครอบคลุมถึงต้นทุนทางสังคม ดังสะท้อนได้จากกรณีที่ประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศได้ผลักดันให้มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมสำหรับการเบิกถอนเงินสด ณ เคาน์เตอร์ของธนาคารพาณิชย์ ดังเช่นกรณีของออสเตรเลีย

แนวทางโดยสรุปในการเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมให้กับระบบการชำระเงินของไทยในอนาคต

แนวทางโดยสรุปในการเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมให้กับระบบการชำระเงินของไทยในอนาคต 5 ปี ข้างหน้า จึงควรมุ่งเน้นให้มีการใช้เงินสดเพื่อการชำระเงินในสัดส่วนที่ชะลอตัวลง โดยการดำเนินนโยบายส่งเสริมสื่อการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถทดแทนการใช้เงินสดให้มีการใช้อย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการปรับเพิ่มวงเงินการโอนเงินข้ามธนาคารบนเครือข่าย เอทีเอ็ม จากรายการละ 20,000 บาท รวมทั้งการกระตุ้นการใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์บางประเภทที่มีคุณสมบัติในการทดแทนการใช้เงินสดในเกณฑ์สูง โดยเฉพาะเอทีเอ็ม-บัตรเดบิต ทั้งนี้ เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยประหยัดต้นทุนการชำระเงินให้แก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวม ขณะเดียวกันได้มีการผลักดันให้ภาคเอกชนจัดตั้งระบบที่สามารถให้บริการการโอนเงินที่ครอบคลุมแบบครบวงจร โดยเฉพาะ ITMX (Interbank Transactions Management and Exchange) ขึ้นมาให้บริการแก่ประชาชนในการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้รับความสะดวกอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น และสามารถทำการโอน

เงินผ่านโทรศัพท์มือถือและผ่านอินเทอร์เน็ตได้ด้วย โดยเป็นการให้บริการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขต่างๆ ทั้งในด้านของ “ธนาคารพาณิชย์ให้บริการ” (Any bank) “สถานที่สำหรับให้บริการ” (Any place) ตลอดจน “ระยะเวลาที่ให้บริการ” (Any time) ทั้งนี้ ทางกรมจะไม่ชี้แนะในด้านการใช้เช็ค โดยให้ขึ้นกับความนิยมของประชาชนและโครงสร้างด้านราคาเป็นสำคัญ เพื่อให้เป็นทางเลือกในการใช้สื่อการชำระเงินที่มีประสิทธิภาพสูงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย:

- สาขัณห์ ปรีวัตร และ รังสรรค์ หทัยเสรี (2545), “บทบาทของธนาคารกลางกับการลดความเสี่ยงในระบบการชำระเงิน: ประสิทธิภาพและผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในกรณีของไทย”, รายงานเศรษฐกิจรายไตรมาสธนาคารแห่งประเทศไทย, ปีที่ 1, เล่มที่ 4 (ไตรมาส 4) หน้า 11-43.
- สาขัณห์ ปรีวัตร และ รังสรรค์ หทัยเสรี (2547a), “การชำระเงินมูลค่าสูงภายใต้ระบบบาทเนต: มิติสำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพระบบการเงินไทย และบทบาทของธนาคารกลาง”, *Chulalongkorn Review*, ปีที่ 16, ฉบับที่ 63, หน้า
- สาขัณห์ ปรีวัตร และ รังสรรค์ หทัยเสรี (2547b), “บทบาทและประสิทธิผลของธนาคารแห่งประเทศไทยกับการลดความเสี่ยงและการเพิ่มประสิทธิภาพในระบบการชำระเงินของไทย”, รายงานระบบการชำระเงินปี 2546, หน้า 72-81.
- สาขัณห์ ปรีวัตร และ รังสรรค์ หทัยเสรี (2547c), “CLS Bank กกับการลดความเสี่ยงในการชำระดุลธุรกรรมการซื้อขายเงินตราระหว่างประเทศ: ทางเลือกใหม่ที่ทำนาย และนัยต่อนโยบายการชำระเงินของไทย”, วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, ปีที่ 22, ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน), <http://www.bot.or.th/>

ภาษาอังกฤษ:

- Bank for International Settlements (2003), Policy issues for central banks in retail payments, Basel, Switzerland, March.
- Bank of Thailand (2000), **Payment systems pricing and usage**, a joint study by the Bank of Thailand and Thailand Development Research Institute, Bangkok.
- Chakravorti, Sujit, and Timothy McHugh (2002), “Why do we use so many checks?,” **Economic Perspectives**, Federal Reserve Bank of Chicago, Third Quarter.
- Federal Reserve Bank of Boston (2003), Federal Reserve Bank of Boston Press Release on February 6, 2003 entitled Federal Reserve Banks Announce Changes to Increase Efficiency in Check Service (<http://www.bos.frb.org/news/pdf/fspc02603.pdf-02-06-03>).
- Leinonen, Harry (2003), “**Finish payment systems: structure, efficiency, and development**”,

- background paper prepared for Consultation for payment and settlement simulation for Thai payment system, Payment Systems Group, Bank of Thailand, October 6-8
- Pariwat, Sayan and Rungsun Hataiseree (2002), "Risk Reduction in the Payment System and the Role of the Central Bank: Thailand's Recent Experience", **Bank of Thailand Quarterly Bulletin**, Vol. 42, No. 4, pp. 59-95 <<http://www.bot.or.th/>>
- Pariwat, Sayan and Rungsun Hataiseree (2003), "The use of cash, cheque and electronic payment services in Thailand: changes and challenges for efficiency enhancement", **Chulalongkorn Review**", Vol. 16, No. 61, pp. 46-109.
- Pariwat, Sayan and Rungsun Hataiseree (2004), "Managing payment and settlement system reform: a Thai perspective", **Thammasat Economic Journal**, Vol. 22, No. 1, March, pp. 69-112
- Humphrey, David B. *et. al.* (2000), "The check's in the mail: Why the United States lags in the adoption of cost-saving electronic payments", **Journal of Financial Services Research**, Vol. 17, No.1, February, pp.1-39.
- Humphrey, David B. *et. al.* (2001), "Realizing the gain from electronic payments: costs, pricing, and payment choice", **Journal of Money, Credit, and Banking**, Vol. 33, No.2, May, pp.216-234.
- Stavins, Joanna (2001), "Effect of consumer characteristics on the use of payment instruments", **New England Economic Review**, pp. 20-31.
- Wells, Kirstin E. (1996), "Are checks overused?", **Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review**, pp. 2-12.